

РАДЕ МРЉЕШ

ПРИКАЗ ИСТРАЖИВАЊА РЕСТАУРАЦИЈЕ ФАСАДЕ КУЋЕ
МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА (МИКЕ АЛАСА) У БЕОГРАДУ

САЖЕТАК:

Потез улице Косанчићев венац чине две семиолошки кључне зграде овог простора: презентовани али запуштени остаци порушене Народне библиотеке и породична кућа научника Михаила Петровића – Мике Аласа. У оквиру шире урбане обнове Косанчићевог венца, у години када се обележава сто педесет година од рођења великог српског научника Михаила Петровића, завршени су конзерваторско-рестаураторски радови на рестаурацији његовог дома. Овим радом су поред хронолошке историографске анализе трансформације куће расправљена и одређена конзерваторско-рестаураторска питања реституције недостајуће фасадне декоративне пластике. Иако је ова породична кућа утврђена за културно добро због својих историјских својстава, у литератури се више наводе и тумаче њена специфична стилска и архитектонска својства која припадају проседеу Ар-Нувоа (Art-Nouveau).

Након осврта на историјски развој овог чаршијског подручја, изградње зграде и детаља у вези са конзерваторско-рестаураторским поступком обнове уличне фасаде Дома Мике Аласа који се највећим делом заснива на реституцији недостајуће фасадне декоративне пластике у циљу обнове њене архитектонско-стилске вредности, аутор даје закључке који се односе на оправданост и стратешки приступ у обнови градске целине. Радови су у целини финансирани из јавних буџетских средстава обезбеђених код локалне самоуправе, те се отварају питања у вези са евалуацијом оваквог приступа јавном добру и социјалном значењу оваквог геста инвеститора.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Дом Мике Аласа, Косанчићев венац, сецесија, Петар Бајаловић, рестаурација, реституција, фасадна пластика*

ABSTRACT:

The street view of Kosančićev venac is determined by the two semiologically distinctive and landmark buildings: the presented but rather neglected remains of the demolished National Library and the family home of scientist Mihailo Petrović – Mika Alas. As part of the broader urban reconstruction of Kosančićev venac, in the year marking one hundred and fifty years since the birth of scientist Mihailo Petrović, the conservation and restoration of his home has been finalized. In addition to a chronological, historiographical analysis of the house transformation, the article also deals with the conservation and restoration issues regarding the reconstruction of the damaged façade sculpture. Even though the family home had been designated as cultural property due to its historical values, expert literature more commonly examines and analyzes its specific style and architecture, characteristic of the Art Nouveau genre.

Following a reflection on the historical development of the town area, the building's construction and the arguable details regarding the conservation and restoration of Mika Alas' home street facades, largely based on the reconstruction of damaged façade sculpture with the aim of restoring its architecture and stylistic values, the author presents conclusions regarding the justification and strategic approach in the revitalization of the city quarter. The works have been entirely financed from the budget allocated by the local government, hence raising the issue of examining the investors' approach to a public monument and the social connotation of their comportment.

KEYWORDS: *The home of Mika Alas, Kosančićev venac, secession, Petar Bajalović, restoration, reconstruction, architectural sculpture*

Увод

Српско градитељско искуство се у новијој историји кретало између Истока и Запада, између „калдрме и асфалта”¹, рационално и бојажљиво стремећи модерности о чему сведоче материјални остаци на простору Косанчићевог венца у Београду. Србија је у XIX веку за кратко време превалила огроман пут политичке и културне еманципације, да би већ

на самом почетку XX века, уз изразити напор појединаца, ушла у токове европских стваралачких и стилских тенденција. Српску, нарочито престоничку архитектуру тог периода, обележавају три стилска тока: преовлађујући академизам „обновљених” европских историјских стилова, национални „слог”, базиран на тековинама српске средњовековне архитектуре и до-

Сл. 1 / Ојшћи излел Дома Мике Аласа пре извођења радова 2017/18. (ЗСКГБ, Снежана Нејовановић)

маћа варијанта Ар-Нувоа (Art Nouveau), развијана под бечким називом „сецесија”, негована у два смера – интернационални и национални.²

Упоредо са борбом за национално ослобођење и уједињење, у архитектури административних државних и верских објеката која се ослањала на српско-византијске реминисценције како би се у највећој мери њихов идеолошки потенцијал политички искористио³, одвијају се и стваралаштво културолошке европеизације и друштвене секуларизације стваралачких потеза.⁴ У свом делу „Чаршија и градски центар” Мацура даје шири и детаљнији преглед раних београдских чаршијских центара, оцењујући да су тешкоће у унутрашњој трансформацији београдске вароши којој је припадао и Косанчићев венац, долазиле од инертности и незаинтересованости Турака за њихово унапређење, тешкоћа у откупу турских имања, усмерене зантересованости Срба за развој простора изван Шанца, утицале да се такав систем чаршијске дућанцијске и махалске структуре задржи све до друге половине XIX века.⁵

Простор Косанчићевог венца представља подручје најстаријег компактног српског насеља у Београду, тада вароши, са сачуваним старим растером спонтано насталих улица, старим уличним застором од калдрме и камених плоча и кућама које су на почетку урбанизације настајале под оријенталним утицајем, али којих су се почеле постепено ослобађати и прихва-

тати градитељско искуство Средње и Западне Европе. Данас сачувани грађевински објекти чине материјална сведочанства историјског развоја Косанчићевог венца као црквено-управног, јавно-грађанског и културног центра, али и приватно стамбене београдске настамбе.

Репрезент такве стамбене грађевине, која по својој значењској вредности с обзиром на њеног наручиоца оцртава и дух јавних грађанских вредности, представља породична кућа научника Михаила Петровића Аласа⁶ (сл. 1). У оквиру урбане обнове Косанчићевог венца, у години када се навршава сто педесет година од рођења великог научника Михаила Петровића Аласа, завршени су радови на рестаурацији фасаде његовог дома, куће која је утврђена за споменик културе због својих историјских својстава, а теоретичарима постала инспиративнија због своје концепције у сецесијском маниру с наглашеном флоралном пластиком и шах-пољем српско-византијске провенијенције.

Живот Михаила Петровића Аласа

Михаило Петровић Мика Алас, један од значајнији научник у области математике код нас, рођен је 6. маја 1868. године⁷ у кући на Савској падини на Косанчићевом венцу као најстарије дете Никодима и Милице Петровић⁸. Пресудну улогу у Петровићевом васпитању имао је деда Новица Лазаревић. Био је ђак Прве београдске гимназије и свршени студент Природно-математичког одсека Филозофског факултета Велике школе у Београду. Одлази у Париз 1889. године, где је након једногодишње припреме за пријемни испит са успехом уписао студије под истим условима као и француски студенти. Докторску дисертацију је одбранио на Сорбони 21. јуна 1894. године са тезом „О нулама и бесконачностима интеграла алгебарских диференцијалних једначина”, истог дана када је расписан конкурс за професора математике на Великој школи. Као доктор математичких наука исте године конкурише за професора математике на Великој школи у Београду и добија само један глас више од Петра Вукићевића, који је одбранио докторат у Берлину. Када је 1905. године Велика школа прерасла у Београдски универзитет међу првих осам редовних професора који су даље бирали цео наставни кадар био је и Мика Алас.⁹

Као научни радник и професор Михаило Петровић деловао је до своје смрти. Доктор математичких наука, истраживач, теоретичар и наставни радник, он је крајем XIX века увео у наставу математике научно-истраживачки метод потиснувши тиме дотадашњу праксу. Под његовим утицајем формиран је читав низ научних радника на математичком пољу.¹⁰ Био је ини-

цијатор покретања посебног математичког часописа и првих физико-хемијских лабораторијских експертиза при Српској краљевској академији¹¹, а сам је написао око 300 научних радова. Редовни члан Српске краљевске академије постао је 1899. године када је имао само 31 годину. Био је члан више страних академија наука, у Прагу, Букурешту, Варшави и Кракову, као и члан више научних друштава.¹²

Чувени Београђанин био је и страствени путник, пасионирани и стручни риболовац. Рибарски шегрт постао је 1882. године, рибарски калфа 1888, а испит за рибарског мајстора положио је 1895. Обишао је северни и јужни пол, написао више занимљивих путописа и много чланака о рибама и рибарству. Дела која је оставио за собом су роман „Јегуље”, „Ђердапски риболови у прошлости и садашњости”, „Кроз поларну област”, „У царству гусара”, „Са океанским рибарима”, „По забаченим острвима”. Учествовао је у доношењу првог Закона о слатководном риболову на језерима и рекама Србије 1898. године. У Торину је 1911. године добио златну медаљу за изложене експонате из рибарства. Мика Алас је свирао виолину и 1896. основао је свирачко друштво под називом „Суз”. Умро је 8. јуна 1943. године у свом дому на Косанчићевом венцу.¹³

Естетска филозофија сецесије

Српска архитектура је током XIX века стално настојала да иде у корак са развијенијим ближним средњоевропским центрима у тежњи да преношењем европских узора потпуно избрише трагове вишевековног каснофеудалног отоманског културног наслеђа.¹⁴

Сецесија није у београдској и српској архитектури представљала објективну и нужну последицу нарасталих репрезентацијских или ексцентричних авангардних потреба трговачке и индустријалистичке елите, већ је дошла као резултат субјективних чинилаца, првенствено као резултат потребе млађе генерације српских архитеката за властитом афирмацијом. Носиоци идеје о покрету за обновом српског стила своје идеје инспиришу сецесијским тезама, налазећи удовољење у историографској мистици и емоционалној мотивацији која је долазила из академског државотворства и елитистичког укуса који је у том тренутку атестирала ханзенатика бечке архитектонске школе.¹⁵

Сецесија је у свом развоју већ на самом почетку инсистирала на споју уметности и занатства.¹⁶ Преокупација архитеката новом декорацијом карактеристична је појава за период сецесије. Њихова истраживања усмерена су ка новим декоративним елементима у којима многи траже инспирацију у фолклорним и

средњовековним сакралним мотивима из чега се јавља национална варијанта сецесије, односно српско-византијски стил.¹⁷ Највећи број сецесијских објеката у Београду можемо означити као прелазне типове конципиране у академском маниру, али са сецесијским украсима и фасадама.¹⁸

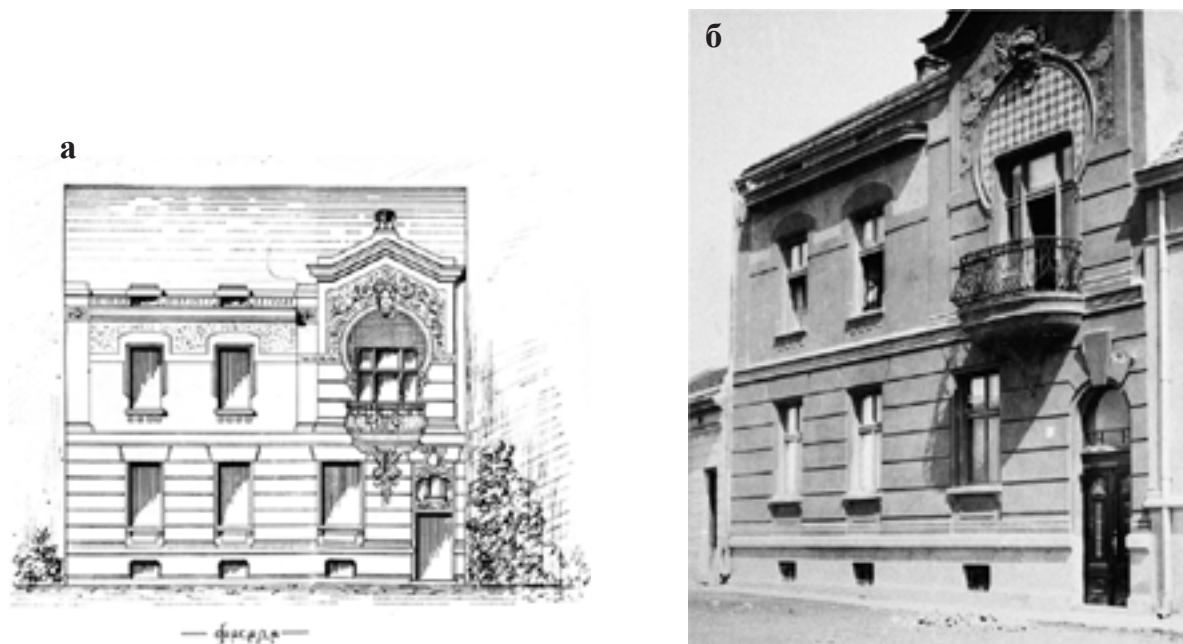
Дом Мике Аласа

Изградња куће на Косанчићевом венцу број 22 започета је 1910. године¹⁹ за Михаила Петровића, популарно званог Мика Алас, који је овде живео, радио и умро. Изграђена је на месту срушене куће његовог деде Новице Лазаревића, београдског проте, тако да је чувени математичар, научник и риболовац на овом месту провео готово читав свој живот и управо у овој кући створио своја најзначајнија дела.²⁰

Пројекат нове куће, у време ширег осавремењавања Косанчићевог венца, израдио је архитекта Петар Бајаловић, тада доцент на Београдском универзитету (сл. 2а).²¹ Основно, средње и високо образовање Петар Бајаловић стекао је у Београду где је завршио Реалку и Технички факултет Велике школе 1989. Као стипендиста, студирао је архитектуру на Техничкој високој школи у Карлсруеу, у данашњем Баден-Виртермбергу у Немачкој, где је дипломирао 1904. године. По повратку у Београд запошљава се у Министарству грађевина, али убрзо, већ 1906, добија место доцента на Техничкој великој школи.²²

Архитектонска делатност Петра Бајаловића на пољу пројектовања пада у период пре првог светског рата и између два рата. Његово највеће остварење из првог периода не проипада београдској архитектури. То је павиљон Србије на Међународној изложби лепих вештина у Риму (1911–1912). У том периоду је пројектовао већи број стамбених зграда и две мање јавне грађевине: Дом ученика у Крунској улици 8 и Музичку школу „Станковић” у Кнеза Милоша 8. Најкрупнији Бајаловићев пројекат у области стамбене архитектуре пре Првог светског рата јесте велика еклектичка стамбена зграда Друштва „Св. Сава”. У периоду после Првог светског рата, осим већег броја стамбених зграда, Бајаловић је пројектовао и Коларчев народни универзитет и Правни факултет. Пројектовао је и конаке манастира Каленић и Љубостиња.²³ Професор Петар Бајаловић, био је и први председник Клуба архитеката – Удружења југословенских инжењера и архитеката (1921–1926).²⁴

Петар Бајаловић је заузимао значајну педагошко-универзитетску улогу у концепцијским тумачењима „српског” и „византијског” архитектонског миљеа.²⁵

Сл. 2 / а) Улични изглед куће из архивског пројекта, Пејтар Бајаловић; б) Фотографија из 1921. године (документација ЗСКСГБ)

Спој сецесије и националних мотива, архитекта Бајаловић је најпотпуније остварио на кући Мике Аласа. Мада се нашла на почетку његове пројектантске каријере, кућа Мике Аласа и тада је откривала умешност свог аутора. У основној шеми била је то типична београдска стамбена спратна кућа функционално прилагођена потребама научног рада, с главним делом према улици и крилом у дворишту. Али главна фасада носила је мало другачији, свежији дух. Није замишљена по класичним принципима компоновања, већ далеко слободније. Академски конципирана као здање асиметричне композиције са бочним вишим ризалитом који концентрише све главне архитектонске мотиве фасаде: залучени портал, стилизовани испуст балкона са барокном пуноћом форме, балконска врата и прозоре изнад којих је описан трочетвртински део круга испуњен шаховским пољем и крунисан маскероном, троугаони забат. Кружно поље са шаховски поређаним црвеним и окер плочицама и маскероном у виду женске глава из чије косе се развија водени флорални орнамент указују на двоструке узор. Флорални облици преузети су из тада у Европи актуелне сецесије, док геометријски орнамент шаховских поља има своје порекло у српско-византијској архитектури. Мада припадају различитим временима, подручјима и стилovima, ови мотиви добили су јединствени третман којим је кућа Мике Аласа постала веома успешно архитектонско остварење.²⁶ Елементи популарних стилова превасход-

но су примењени да би се нагласила колико „савремена” толико и национално обојена архитектура.²⁷

Занимљива по еклектичком приступу стилској грађи, ова зграда је такође подстицајна и са историјског аспекта, по сећању на живот и стваралачки век великог српског математичара који је овде створио капитална научна дела, написао своје књижевне радове, дочекао и образовао генерације доцније знаних и чувених личности.²⁸ Детаљним анализирањем структуре зграде уз познавање биографских детаља из живота Мике Аласа долази се до закључка да је у знатној мери утицао на архитектуру свог новог дома. Његов начин живота и склоности одредили су просторна и ликовна решења куће. Подрум је грађен с планом да служи већим делом као винарски подрум у који је Мика Алас смештао вино из свог винограда на Топчидерском брду. На подесту степеништа улазног ходника некада су се налазиле нише с фигурама Наполеона и Паскала које је овај француски ђак изузетно ценио. Балкон који гледа на ушће Саве у Дунав из радне собе, такође је била жеља великог математичара, као и шарани у дрворезу улазних врата.²⁹

Просторна диспозиција и материјализација

Кућа је оригинално конципирана као стамбена вила са два дела – главним делом према улици и крилом у дворишту. Оба дела функционишу самостално, као допуњујући, али издвојени садржаји. У главном

Сл. 3 / а) Фотографија из 1966. године; б) Фотографија након изведених конзерваторско-рестаураторских радова 1968. године (документација ЗЗСКГБ)

делу пројектован је дневни боравак, рад и спавање, а у крилу опслуживање. Кућа има подрум са оставом и перионицом, приземље и спрат. Подрум је везан за крило. Приземље има предсобље са вертикалном комуникацијом, салон, трпезарију и собу за млађе и малу оставу у крилу. Спрат има предсобље, собу за рад са балконом, три спаваће собе и купатило у главном делу и две просторије у дворишном крилу. Према дворишту спрат има балкон и терасу.³⁰

Објекат је зидан опеком у кречном малтеру и покривен равним црепом. Међуспратне таванице су дрвене, односно са пруским сводом у подруму. Стилизовано степениште је дрвено. Кров је маскиран надзидком. Сокл је обложен плочама од зеленог рипањског камена – керсантита. Спољни зидови су малтерисани, са профилима и декорацијом изведеном у малтеру и керамопластици. Ограде балкона су гвоздене.³¹

Хронологија конзерваторско-рестаураторских радова

Кућа је за време Првог светског рата оштећена, па је обновљена 1920. године, али како наводи архитекта Бранка Бремец, изгледа још тада није поновљена декорација фасаде из времена изградње. Међутим, треба имати у виду да је обновљена за живота Мике Аласа и Петра Бајаловића. После Другог светског рата, у коме је кућа поново страдала, још више је главна фасада огољена изгубивши најзначајније архитектонске еле-

менте. Малтер са фасаде је отпао, а зидна платна местимично огољена до опеке. Примивши после Другог светског рата већи број станара кућа је лоше одржавана и преграђивана у ентеријеру. Међутим, на основу оригиналног плана (сл. 2а) и фотографије из 1921. године (сл. 2б) било је могуће извршити реконструкцију главне фасаде и вратити пластичну декорацију.³²

Израда пројекта рестаурације фасаде поверена је Заводу за заштиту споменика културе града Београда 1968. године, исте године организовано је и извођење радова. Тада је снимљен и ентеријер, а његова реконструкција одложена до иселјавања станара. Предложена је том приликом и пренамена објекта у музеј Дом Мике Аласа са пратећим садржајима везаним за математичке науке.³³

На основу расположиве документације, архивског плана и фотографије из 1921. године, архитекта Бранка Бремец је урадила пројекат рестаурације фасаде, која је подразумевала реституцију фасадне декоративне пластике. На фотографији из 1966. године (сл. 3а), када је кућа утврђена за споменик културе, уочавају се велика површинска оштећења фасаде. Од преостале фасадне пластике се уочавају само маскерон, керамичке плочице у шах пољу, кровни и забатни венац, венац испод атике, венац балкона и део подеоног венца између приземља и спрата. Такође се може приметити да је цела фасада равно малтерисана без хоризонталних нутни, које се јасно уочавају на фотографији из 1921.

Сл. 4 / Ошћити изглед куће на фотографијама Јермије Сјано-јевића из 1930. године (Музеј града Београда: Ур_6509, Ур_6508, Ур_9650)

године, што упућује на елементарне интервенције на оштећеној фасади одмах након рата. Једина архивска фотографија, са којом је располагала архитекта Бремец, настала је у тренутку када је сунце било у зениту, због чега су део фасадне пластике ризалита испод забатног венца и подглед балкона остали у дубокој сенци. Понуђено конзерваторско решење подразумевало је враћање свих архитектонских елемената декоративне пластике, који су препознати како на архивској фотографији, тако и у архивском пројекту. Флорални елементи декоративне пластике представљали су по-

Сл. 5 / Конзерваторско-реституирајорски радови на реституцији фасадне декоративне пластике (а: аутор рада Раде Мрљеш, б: извођач радова Ненад Перућ)

себан изазов за пројектанта, који се определио за делимичну обнову ризалита и потпуну обнову подгледа балкона. Флорални елементи ризалита изнад маскерона у пројекту су остали, због недовољних података, само дискретно назначени, а у извођењу нереализовани, док је подглед балкона пројектом детаљно разрађен на основу изгледа из скице архивског пројекта. Профил подгледа балкона пројектом је предвиђен конкаван, међутим изведен је конвексно, али са свим декоративним елементима предвиђеним пројектном документацијом.

Реализацијом овог пројекта на стоту годишњицу од рођења великог математичара истакнута су у знатној мери нарушена архитектонска својства куће, која су поред неоспорних историјских својстава, приликом утврђивања споменика културе била занемарена (сл. 3б).

Кућа је претрпела додатне промене, започете интервенцијама нових власника 1998. године³⁴ реконструкцијом таванског простора и пренаменом у стамбени. Тада је део кровне равни засечен, а иза атике формирана тераса. Ентеријер и материјализација конструктивних елемената су у потпуности измењени. Дрвена међуспратна конструкција и дрвено степениште су замењени новим армирано-бетонским елементима. Ти радови на реконструкцији још увек нису завршени.

Локална самоуправа је 2015. године донела одлуку да се у оквиру урбане обнове Косанчићевог венца изведу радови на реконструкцији саобраћајница, који би обухватили комплетну обнову инфраструктуре и уређење уличног застора задржавањем аутентичних камених плоча и калдрме, и израду нових на местима где аутентичан застор недостаје. За разлику од саобраћајница, уличне фасаде зграда не представљају део јавне површине што је представљало препреку локалној самоуправи да буџетска средства определи за рестаурацију фасада. Иако Закон о културним добрима³⁵ обавезује сопственике односно кориснике културних добара да чувају и одржавају културна добра, пронађен је модел у оквиру истог закона да локална самоуправа преузме старатељство над уличним фасадама на простору Косанчићевог венца и тако финансира њихову рестаурацију.³⁶

У оквиру урбане обнове Косанчићевог венца 2016. године започете су припреме на реализацији овог изузетно захтевног и комплексног пројекта који је подразумевао реконструкцију саобраћајница и рестаурацију фасада, међу којима и рестаурацију уличне фасаде Дома Мике Аласа. У току израде конзерваторских услова приступило се истраживању недовољно познатих података о предметном објекту. До најважнијих сазнања дошло се истраживањем фонда Музеја града Београда на фотографијама Београда Јеремије Станојевића из 1930. године (сл. 4).³⁷ У фонду су пронађене три нове фотографије Дома Мике Аласа, од којих је једна (сл. 4а) публикована у монографији Дивне Ђурић-Замоло „Градитељи Београда 1815–1914”.³⁸ Нове фотографије су указале на много јаснији изглед куће и отвориле пут наставку реализације радова на реституцији фасадне пластике коју је започела архитекта Бранка Бремец 1968. године. Утврђено је тачно како су

Сл. 6 / Општи изглед куће након завршених радова 2018. године (Снежана Нејовановић)

Сл. 7 / Детаљ ризалита са балконом након завршених радова 2018. године (Снежана Нејовановић)

изгледали водени флорални елементи ризалита изнад маскерона и подглед балкона. Сви нови елементи су уграђени у мере техничке заштите, које су биле основ за реализацију и спровођење радова, будући да пројектант³⁹ није могао без скеле сагледати и предвидети све позиције радова, па су током извођења рађене измене и допуне техничке документације. Тежиште реституције фасадне пластике било је на детаљној анализи комплетне архивске фото-документације, перспективној реституцији⁴⁰ и моделовању флоралних декоративних елемената за који су били задужени академски вајари⁴¹ и архитектонских елемената за које је био задужен извођач радова⁴². Подглед балкона је потпуно демонтиран, а испод љуске су затечени трагови некадашње конкавне форме, што је помогло да се уз перспективну реституцију што прецизније дефинише профил подгледа балкона. Водени флорални елементи подгледа и ризалита изнад маскерона моделовани су у вајарском атељеу у 1:1 (сл. 5). На основу одобрених модела прављени су калупи за израду одливака. Сви елементи су ливени у вештачком камену како је рађено и 1968. године. Према архивској фотографији реконструисана је крагна испод маскерона и шембрана око шах поља, која из архитектонског елемента прераста у вајарски. (сл. 6 и 7)

Стратиграфску анализу за утврђивање слојева боје, као ни спектографску анализу за утврђивање тачних тонова свих слојева, као конзерваторске методе није било могуће применити на Дому Мике Аласа, с обзиром на то да је оригинални малтер у потпуности обијен приликом претходних оштећења и накнадних интервенција на фасади. Предвиђено је калкулисање рефлексије боја узимајући у обзир и вибрације боја које стварају сенке фасадне пластике и дрвореда. Такође је у обзир узет и хроматизам са архивских фотографија. При бојењу декоративне пластике употребљена је боја која визуелно не нарушава њен волумен. Приликом колористичке обраде фасаде тежило се да се пластичност постигне у садејству са бојом и да се бојом истакне архитектонско-стилска артикулација објекта. За елементе фасадне декоративне архитектон-

ске и флоралне пластике одабран је светло зелени тон, док су равне површине фасаде бојене у тамнијем зеленом тону истог валера.⁴³

* * *

Искуство планираних и реализованих радова на Косанчићевом венцу упућује у смислу хронологије и контекста одрживости на паушалне и волунтаристичке приступе локалне политике у правцу очувања наслеђа. Под овим се подразумева одсуство сталног односа према инфраструктурним и целинским питањима заштите одређеног историјског подручја. У овом случају се, међутим, поставља и питање односа или одсуства односа који се крећу у пољу односа корисника – њихових права, дужности и обавеза и услова под којима локална самоуправа опредељује финансирање таквих радова.

Интервенције обнове предметног објекта заснивају се на принципу морфогенезе, ограничене на фасадно платно као вида трансформације ликовног карактера, чије су промене у легитимној вези са историографијом, узроцима промена везаних како за функцију тако и за идентитет средине. У том смислу се конзерваторско опредељење не заснива на некаквом догматском антифасадистичком начелу него на еластичнијим контекстуалним принципима везаним за дух места (*genius loci*) и дух времена (*genius saeculi*).⁴⁴ Изузетно је важно нагласити и значај документованих архивских и историографских истаживања зачетника конзерваторске струке на чијем се раду заснива актуелизација идејне обнове фасаде Дома Мике Аласа. Фотодокументациона грађа у вези са обновом Дома Мике Аласа, прибављена из музеолошке установе, представљала је средишњу осовинску линију знања око које се одвијала кохезија и кодификација информација о предметном објекту и његовом историјском и ликовно стилском својству.

Раде Д. Мрљеш

архитекта

Завод за заштиту споменика културе града Београда

r.mrljes@gmail.com

НАПОМЕНЕ

- 1] Мрљеш 2013:187, Стојановић 2012.
- 2] Кадијевић 2004: 53.
- 3] Игњатовић 2008.
- 4] Кадијевић 2016; Дабижић 2017.
- 5] Мацура 1984.
- 6] Кућа је утврђена спомеником културе, Решење Завода за заштиту споменика културе града Београда бр. 924/3 од 26. 12. 1966. Налази се у оквиру просторне културно-историјске целине Косанчићев венац, која је је утврђена за културно добро од великог значаја за Републику Србију (Одлука, „Сл. гласник СРС” бр. 14/79).
- 7] 24. априла 1868. године по старом календару.
- 8] Отац Никодим рођен је 1843. године у Јунковцима. После завршене Београдске богословије, у Кијеву завршава теолошке студије и враћа се у Београд, где постаје професор Богословије. Умро је у тридесет другој години живота. Мајка Милица рођена је у породици Новице Лазаревића, протојереја Саборне цркве у Београду и Марије Нешић. Више у: *Михаило Пејировић Алас (1868–1943)* 2004.
- 9] Ћирић 2012; *Михаило Пејировић Алас 2004*.
- 10] *Извештај поводом педесетогодишњице С. К. Академије, штампарије секретара А. Белића, Педесетогодишњица Српске краљевске академије 1886–1936* Књ. 1, Посебна издања, Књига СХVI, Београд 1939–1941, стр. 106, 143, 145... 358, 362, 365.
- 11] *Истио*.
- 12] Ћирић 2012: 5.
- 13] *Истио*.
- 14] Шкаламера 1985; Кадијевић 2007.
- 15] Игњатовић 2016; Искрпније налазе о конфузним оријентацијама, интерперсоналним релацијама стваралаца и заговорника стилова као и семиотици градитељских чинилаца с почетка века, исцрпно је дао Александар Игњатовић у свом монументалном делу *У српско-византијском календарској: Архитектура, национализам и империјална имажинација 1878–1941*.
- 16] Радовановић 1986.
- 17] Шкаламера 1969.
- 18] Шкаламера 1985.
- 19] Др Михаило Петровић, професор Универзитета, упутио је молбу 17. јуна 1910. године Грађевинском одбору Суда Општине града Београда да према приложеним плановима одобри подизање његове куће на Косанчићевом венцу. Грађевинско одељење Управе града Београда доноси Решење бр. 805 од 21. августа 1910. године да се одобрава изградња куће Михаила Петровића на Косанчићевом венцу. Извештај Грађевинског одбора од 21. фебруара 2012. године потврђује да је зграда изведена према одобреним плановима. Више у: Ђурић-Замоло 1980.
- 20] Ћирић 2012.
- 21] *Истио*.
- 22] Ђурић-Замоло 2009.
- 23] *Истио*.
- 24] Којић 1979.
- 25] О улози Петра Бајаловића у оквиру разумевања природе односа српско-византијског у националној архитектури и кружоку тумача оваквог архитектонског контекста више у: окриљу националне школе архитектуре и идентитетским категоризацијама у оквиру српско-византијског стила тумачи Александар Игњатовић. Игњатовић 2008; 2016.
- 26] Ћирић 2012; Богуновић 2005.
- 27] Кадијевић 2007: 143.
- 28] Богуновић 2005.
- 29] Бремец 1979; Ћирић 2012.
- 30] Документација ЗЗСКГБ
- 31] *Истио*.
- 32] Бремец 1979.
- 33] Пројекат је урадила архитекта Бранка Бремец, а надзор на извођењу радова водила је техничар Вера Мотић. Извођач радова било је предузеће за фасадерске радове Предпријатије „Вевчане” из Скопља и зидарско-фасадерска радња Стојановић Тугомира из Београда. Радови су отпочети 17. јуна 1968. године, а завршени 20. септембра исте године.
- 34] Решење Завода за заштиту споменика културе града Београда бр. 981356 од 16. 10. 1998. године.
- 35] „Службени гласник РС”, бр. 71/94
- 36] Урбану обнову Косанчићевог венца у име инвеститора Града Београда водили су Секретаријат за комуналне и стамбене послове и Дирекција за грађевинско земљиште и изградњу Београда.
- 37] Ђурић-Замоло 1975; Уступањем дела фонда који се односи на Косанчићев венац допуњени су досијеи културних добара просторне културно-историјске целине „Косанчићев венац” и споменика културе „Дом Мике Аласа”.
- 38] Ђурић-Замоло 2009.
- 39] „Модулар”, Бањички венац бр. 32, Београд.
- 40] Здравковић-Јовановић 1990.
- 41] Уметничко-вајарски атеље Милоша Комада и Станислава Антонића из Београда.
- 42] Ненад Перић, инж. грађ. у име фирме Entex Pro Solutions д.о.о. из Београда.
- 43] Roeffix тон карта: светлији тон – 55076, тамнији тон – 55074.
- 44] Критичар (Bargery 2005) констатује да ако је фасадизам етичко питање то је због тога што се ово питање нашло услед интелектуалног судара оног што се може назвати прогресивним рационализмом са једне стране и прагматичним конзервативизмом са друге стране.

ЛИТЕРАТУРА

- Bargery, R. (2005), *The Ethics of Facadism – Pragmatism versus Idealism*, The Building Conservation Directory (www.buildingconservation.com/articles/facadism/facadism.htm).
- Vogunović, S. (2005), *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka*, Beograd: Beogradska knjiga: 690–693.
- Бремец, Б. (1979), *Кућа Михаила Пејровића – Аласа*, Косанчићев венац, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда: 5–30.
- Вученовић, С. (2004), *Урбана и архитектонска конзервација I*, Београд: Друштво конзерватора Србије.
- Дабжић, А. (2017), *Сецесија у Ситаром језиру Земуна*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда.
- Ђурић-Замоло, Д. (1975), *Београд 1930. на фотографијама Јеремије Ситанојевића*, Београд: Музеј града Београда.
- Ђурић-Замоло, Д. (1980), *Београд 1898–1914 из архиве грађевинској одбора*, Београд: Музеј града Београда.
- Ђурић-Замоло, Д. (2009), *Грађевински Београд 1815–1914*, Београд: Музеј града Београда: 40–47.
- Здравковић-Јовановић, А. (1990), *Перспективне слике – Међусобне релације и конструкције*, Београд: Архитектонски факултет Универзитета у Београду; Завод за уџбенике и наставна средства: 63–68.
- Игњатовић, А. (2008), *Између жезла и кључа: Национални идентитет и архитектонско наслеђе Београда и Србије у XIX и првој половини XX века, Наслеђе бр. IX*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда: 51–73.
- Игњатовић, А. (2016), *У српско – византијском каледоскопу: Архитектура, национализам и империјална имгинација 1878–1941*, Београд: Орион арт; Универзитет у Београду – Архитектонски факултет: 238.
- Јанковић, Г. и Дедић-Никитовић, М. (1979), *Подручје Косанчићеве венца – анализа историјске станања*, Косанчићев венац, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда: 15–30.
- Кадиевић, А. (2004), *Два тока српског архитектонског Ар Нувоа: Интернационални и национални, Наслеђе бр. V*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда: 53 – 70.
- Кадиевић, А. (2005), *Естетика архитектуре академизма (XIX–XX)*, Београд: Грађевинска књига.
- Кадиевић, А. (2007), *Један век изражења националног стила у српској архитектури*, Београд: Грађевинска књига.
- Кадиевић, А. (2016), *Између уметничке носилације и цивилизацијске улогије: Византијске реминисценције у српској архитектури двадесетог века, у: Замишљање прошлости и рецеиција средњег века у српској уметности XVIII–XXI века, Београд: Српски комитет за византологију; ЈП Службени гласник; Византолошки институт САНУ: 169–178.*
- Konjević, S. (1982), *Neka iskustva u Sremskoj Mitrovici vezana za kolorističku obradu fasada, s osvrtom na pristup ovom problemu u Petrovaradinu, Novom Sadu i Osijeku*, у: Referati i diskusija savjetovanja „Koloristička obrada pročelja povijesnih zgrada”, Zagreb: Друштво конзерватора Хрватске: 21–23.
- Којић, Б. (1979), *Друштвени услови развоја архитектонске стурке у Београду 1920–1940. године*, Одељење друштвених наука, Књига 81, Београд: Српска академија наука и уметности: 45.
- Kurtović-Folić, N. (1992), *Fasadizam – osobena pojava u arhitekturi*, Saopštenja 22/23 (Beograd): Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije 40–42.
- Куртовић-Фолић, Н. (2010), *Културно наслеђе – развојни историјал Београда као историјске метрополе, у: Очување градитељског наслеђа – Стварно и могуће*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда: 3–12.
- Маневић, З. (2008), *Лексикон неимара*, Београд: Грађевинска књига.
- Мацура, В. (1984), *Чаршија и градски центар, Ниш: Градина*; Крагујевац: Светлост: 74–76.
- Миленковић, Б. и Петровић, З. (1979), *Архитектонско-урбанистичка студија*, Косанчићев венац, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда: 15–30.
- Михаило Пејровић Алас (1868–1943)* (2004), Београд: Музеј науке и технике, Галерија науке и технике Српске академије наука и уметности.
- Мрљеш, Р. (2013), *Реконституција блока између улица Вишњићеве, Змаја од Ноћаја, Краља Петра и Господар Јованове, Наслеђе бр. XIV*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда: 187–200.
- Радовановић, Д. (1986), *Сецесијске коvine на фасадама Београда*, Зборник Матице српске за ликовне уметности бр. 22, Нови Сад: Матица српска: 283–315.
- Ротер Благојевић, М. (2006), *Стамбена архитектура Београда у XIX и почетком XX века*, Београд: Архитектонски факултет Универзитета у Београду; Орион арт.
- Стојановић, Д. (2012), *Калдрма и асфали – урбанизација и европеизација Београда 1890–1914*, Београд: Удружење за друштвену историју.
- Томић, С. (1983), *Споменици културе, њихова својства и вредности*, Београд: Народна библиотека Србије; Републички завод за заштиту споменика културе, Београд; Друштво конзерватора Србије.
- Ђурић, К. (2012), *Дом Мике Аласа*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда.
- Шкаламера, Ж. (1967), *Сецесија у архитектури Београда 1900–1914*, Зборник за ликовне уметности, Нови Сад: Матица српска: 313–340.

Шкаламера, Ж. (1969), *Обнова 'српској сцили' у архитектури*, Зборник за ликовне уметности, Нови сад: Матица српска, у: Јаковљевић, З. (1978), *Развој архитектуре Београда током XIX и почетком XX века*, Архитектура урбанизам 80–81, Београд: Савет друштва архитеката Србије; Урбанистички савез Србије; УЛУС: 73–77.

Шкаламера, Ж. (1979), *Историјски развој Косанчићеве венца*, Косанчићев венац, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда: 4–14.

Шкаламера, Ж. (1985), *Сецесија у српској архитектури*, Зборник Народног музеја XII-2 – историја уметности, Београд: Народни музеј: 7–14.

Summary: RADE MRLJEŠ

REVIEW ON THE RESEARCH AND RECONSTRUCTION OF THE FAÇADE ON MIHAILO PETROVIĆ'S (MIKA ALAS) HOME IN BELGRADE

As part of the urban reconstruction of *Kosančićev venac* area, in the year marking one hundred and fifty years since the birth of the great scientist Mihailo Petrović Alas, the façade restoration works on his house have been finalized.

Mika Alas, one of the most significant names of Serbian mathematics, was a student of the First Belgrade Gymnasium and a graduate of the Science and Mathematics department, Faculty of Philosophy of the Great School in Belgrade. He defended his doctoral dissertation at Sorbonne University in 1894. He was one of the eight first standing professors at the Belgrade University, becoming a standing member of the Serbian Royal Academy in 1899, at the age of only 31. He was a member of several foreign science academies, and a member of a series of scientific associations.

The construction of the house for Mihailo Petrović in *Kosančićev venac* street was initiated in 1910, on the site of a demolished house that belonged to his grandfather – hence, this is where the famous mathematician, scientist and fisherman spent nearly his entire lifetime, creating his most significant works in this house. The house was designed by architect Petar Bajalović, displaying a highly successful blend of secession style and the national motifs. The floral shapes have been embraced from the secession, popular in Europe at the time, while the origin of geometrical ornaments resembling a chess board stems from Serbian-Byzantine architecture style.

The house has suffered damages in both world wars, both times being afterwards reconstructed. Marking one hundred years since the birth of Mika Alas, in 1968, the house was renovated in line with the archival design and a photograph dating from 1921, taken in a moment when the Sun reached a zenith point, thus casting a deep shadow over part of the projected façade sculptures and the balcony soffit. The conservation project by architect Branka Bremec involved the restitution of all distinctive architectural sculpture elements, based on the only available archive photograph and the archival design.

In 2015, the local government issued a decision on the urban renovation of *Kosančićev venac*, involving the works on streets reconstruction and façade restoration, including the façade of the home of Mika Alas. Unlike the street roads, the facades do not stand designated as part of public surfaces, which imposed an obstacle from having the budget funds allocated for the restoration of facades. Even though the Law on Cultural Property defines the preservation and maintenance of cultural property as an obligation to be undertaken by their owners, a model has been identified within the same Law, enabling local government to take over the jurisdiction over street facades in the *Kosančićev venac* area, thus being able to finance their restoration.

The most important findings and observations during the preliminary research prior to the urban reconstruction of *Kosančićev venac* in 2017, emerged upon the research of the Belgrade City Museum's fund, within the Jeremija Stanojević's photographs of Belgrade from the 1930. The fund revealed three new photographs of the Mika Alas' home, presenting a much more detailed view of the house and enabling continuation of works on reconstructing the façade sculpture, initiated by architect Branka Bremec in 1968. The new material helped determine the exact appearance of the marine floral elements in the projected segment above the stone mask relief, as well as the balcony soffit. The reconstruction of the façade sculpture was based on a detailed analysis of the archive photo documentation, restitution of perspective and modelling of the floral decorative elements. The color treatment of the façade aimed to enhance the sculpture qualities, using color to highlight the building's architecture and stylistic articulation.

Illustrations

- Fig. 1 Overall appearance of the Mika Alas' home before the reconstruction works in 2017/18
- Fig. 2 a) House street view, archive design, Petar Bajalović; b) A photograph from 1921
- Fig. 3 a) A photograph from 1966; b) A photograph after the conservation and restoration works in 1968
- Fig. 4 Overall appearance of the house in Jeremija Stanojević's photographs from 1930
- Fig. 5 Conservation and restoration works for the reconstruction of the decorative façade sculpture
- Fig. 6 Overall appearance of the house after the works conducted in 2018
- Fig. 7 Projected balcony façade after the works conducted in 2018, detail